

MARIA SAVA - Cu gândul la PANAIT ISTRATI

În luna August a.c au apărut în ziarul “Haaretz” trei articole despre scriitorul român Panait Istrati sub semnătura lui BENNY ZIFFER ,redactorul rubricii literare a ziarului.

Aceste trei articole au fost scrise în urma unei vizite în România, pe urmele scriitorului Panait Istrati.

Citindu-le am înțeles că cititorul de limbă ivrit n-a putut cunoaște din cele scrise, cine a fost Panait Istrati, valoarea conținutului scrierilor lui, cât de important a fost pentru literatura româna și cât de apreciat este în cele 27 de țări unde au fost traduse cărțile lui.

Cititorul de literatură română a avut ocazia să-l cunoască, printre altele, datorită a două artcole de excepție (existente și-n media digitală) sub semnătura D-nei Maria Sava și a D-lui Lucian Herscovici.

Voi încerca să adaug câteva linii suplimentare la biografia și opera scriitorului.

Biografia lui,de altfel, se bucură până astăzi de un constant interes,fiind una din cele mai pitorești și dramatice figuri ale literaturii românești și universale.

Au scris biografia lui , Alexandru Talex (prieten) care i-a luat public apărarea în fața oricărei agresiuni, povestind despre lupta lui pentru a se însănătoși și despre gândurile lui de a scrie un roman despre mama lui, precum romanul “Mama” a lui M.Gorki, scriitor cu care a fost comparat.

Denis Taurel de la Gallimard, fin cunoscător al operei istratiene, l-a numit pe Istrati "Gorki al Balcanilor", în ceea ce privește stilul scrierilor sale, dar între Gorki, cel obedient comunismului, și Panait Istrati cel care a denunțat acest regim criminal diferența este uriașă.

Alexandru Talex, cel mai onest biograf al lui Panait Istrati, a prefațat și s-a ocupat de traduceri în vol. "Panait Istrati, Amintiri, Evocări, Confesiuni", dar și de volumul autobiografic "Panait Istrati Cum am devenit scriitor"

Deasemeni au mai scris biografia lui, Alex.Oprea și-n ultimul timp criticul Stelian Tănase.

În 1967-1974 a apărut ediția bilingvă franceză-română a "Operele alese" ale lui Panait Istrati în 6 volume cartonate, ediție prefațată și îngrijită de Alexandru Oprea la Editura Minerva . Tot Al. Oprea a editat la Biblioteca pentru toți volumul "Panait Istrati Dosar al vieții și al operei" în care există destule interpretări eronate sincronice cu epoca respectivă. Nici Istrati n-a scăpat de asimilarea regimului comunist deși "Spovedania pentru învinși" și "Omul care nu aderă la nimic" le-au stat în gât și au fost considerate rătăcirii de tinerețe. Cel mai mare detractor al lui Panait Istrati a fost comunistul francez Henri Barbusse. Un alt mare dușman a avut în Marie Rolland, nevasta lui Romain Rolland, care a aparținut aceluia cerc de femei kaghebiste numite "damele Kremlinului" vârate prin paturi de mari demnitari, formatori de opinie, scriitori etc. cu scopul clar de a promova propaganda Kremlinului

Din câte știu Stelian Tănase a scris câteva articole și intenționează să scrie o monografie.

Între anii 2004-2006 au apărut trei volume cu publicistica lui Panait Istrati, volume îngrijite de Ion Ursulescu al cărui tată a fost bun prieten cu Panait Istrati și tovarăși de luptă sindicală ilegaliști, prieteni cu Ștefan Gheorghiu și Jeaneta Maltus, soția acestuia. Volumele se intitulează Panait Istrati Trei decenii de publicistică : !906-1916 Scăpare de condei; !919-1929 Între banchet și ciomăgeală și 1930-1935- Scrisoare deschisă oricui

Eleni Samios Kazantzakis (soția lui Kazantzakis), a publicat la editura Istros din Brăila volumul "Adevarata tragedie a lui Panait Istrati".

Maria Cogălniceanu, Istrati după Istrati documente recente ined

Zamfir Bălan, *Panait Istrati – Tipologie narativă*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2001

Mircea Iorgulescu, Panait Istrati- nomadul statornic, Edție definitivă, în îngrijirea lui Ioan Groșescu, Editura Karta Graphic, Ploiești, 2011

În franceză au fost publicate:

Édouard Raydon, *Panaït Istrati, vagabond de génie*, Paris, Les Éditions Municipales, 1968

Monique Jutrin-Klener, *Panaït Istrati, un chardon déraciné : écrivain français, conteur roumain*, Paris, Éd. Fr. Maspero, 1970

Roger Dadoun, *Panaït Istrati*, Aix-en-Provence, L'Arc, 1983

David Seidmann, *L'Existence juive dans l'œuvre de Panaït Istrati*, Paris, Éditions Nizet, 1984 (tradusă în română la Editura Hasefer)

Elisabeth Geblesco, *Panaït Istrati et la métaphore paternelle*, Paris, Anthropos, 1989

Monique Jutrin-Klener, Hélène Lenz, Daniel Lérault, Martha Popovici, Élisabeth Geblesco, Catherine Rossi, Jeanne-Marie Santraud, *Les Haïdoucs dans l'œuvre de Panaït Istrati : l'insoumission des vaincus*, Paris, L'Harmattan, collection *Critiques littéraires*, 2002

Magda Jeanrenaud, *Quelques réflexions en marge des auto-traductions de Panaït Istrati* [Observații în legătură cu auto-traducerile lui Panait Istrati] in *La Traduction là où tout est pareil et rien n'est semblable* [Traducerea, acolo unde totul este la fel și nimic asemănător], cu o prefață de Claude Hagège, p. 191-242, 2012.

Dolores Toma, *Panaït Istrati de A à Z*, 2014

Panaït Istrati a avut cei mai buni prieteni printre evrei. Unul dintre ei a fost Isac Horovitz. Iată portretul pe care i-l face: „*Isaac Horovitz e un mare risipitor de căldură. El nu face decât asta. Nu cunosc un al doilea exemplar uman care să-l egaleze. Dacă viața i-ar îngădui să închege în forme nepieritoare tot ce sufletul lui zvârle în spațiu, cu mii de antene, e cert că o părticică din omenire ar fi mai puțin ticăloasă, așa cum pietrele sunt mai puțin nemernice, de îndată ce soarele le transmite căldura lui. Dar omul e mai nemernic decât piatra. Aceasta e incapabilă să refuze căldura. Omul o refuză. Ca să-i învingi îndărătnicia, trebuie să-i gâdili vanitatea. Dacă n-o faci, poți să te plimbi cu căldura ta de-a lungul timpurilor, până ce-i plesni, el nu te-o trage de mânecă. Înainte de-a te accepta, el vrea să fie onorat, vrea să știe că are de-a face cu cineva. Lui trebuie să i te înfățișezi cu patalama. Iată cum putem distinge în viață omul–soare de omul-piatră. Prietenul Isaac Horovitz e unul dintre acești oameni generatori de viață superioară. Dar el n-are patalama. Pe unde trece, el zice: „Eu”! Și nimeni nu înțelege nimic. Ce e aia, „eu”? Arată-mi dacă ai fost undeva, cândva, hirotonisit! Nefiind încă, bietul Isaac pleacă fruntea și o ia din nou la goană prin vastul univers, urlându-și nevoia de a*

primi, ori numai de a face schimb.” Atrăși unul de celălalt, plămădiți fiind din același aluat de „om-soare”, cum frumos spune Istrati, între cei doi s-a legat o strânsă prietenie. Trebuie reținută și subliniată atitudinea evreului Isaac Horovitz care l-a apărat, sus și tare, pe Panait Istrati împotriva campaniei de denigrare declanșată de Barbusse, precum și luarea lui de poziție atunci când ziarul în idiș *Morgen Freiheit* i-a publicat scrisoarea suprimând unele pasaje. Știa cu sufletul că prietenul său nu se înrobise vreodată unei ideologii și că supranumele de “Om al Dreptății” nu era lipsit de acoperire.

Cei doi au fost legați de o trainică prietenie, immortalizată în volumul *”Teg un n.echt mit Panait Istrati” (Zile și nopți cu Panait Istrati)*, scris de Horowitz în limba idiș și publicat în 1940. (Volum pe care nu știu de ce nu-l reeditează nicio editură evreiască și nu-l traduce într-o limbă de circulație internațională)

Originar din Popricani (Iași), Horowitz a părăsit România la 16 ani plecând în America, unde a devenit jurnalist. Cartea are urmatorul motto din Walt Whitman: **“Who touches this book, touches a man” (Cine atinge această carte, atinge un om)**. În locul unei prefețe stă un schimb de scrisori între cei doi:

„Dragă Panait,

Am notat zilele și nopțile pe care le-am petrecut amândoi în casa ta, care ne-au dat multe bucurii dar și multe dureri. Din aceste note s-a născut cartea mea. In ea vorbesc despre tine și opera ta. Nu este o biografie sau un eseu critic, este mai mult o scrisoare destinată mie și adresată ție. O scrisoare a unuia care te-a căutat în opera ta și a găsit-o în tine. Inutil să-ți spun cât de mult m-aș simți recompensat dacă cel puțin o parte din cititori ar putea să te regăsească în carte. Dar nu pot să-mi imaginez o carte, fie ea cea mai bună, care să valoreze o prietenie. De aceea îți cer asentimentul pentru a o publica. Prefer să o rup decât să fac un rău prieteniei noastre.

Itzhak”

Răspunsul:

Dragă Itzhak,

E de la sine înțeles că îți dau acordul pentru publicarea cărții tale. Mă mir chiar că mi-l ceri. Știu foarte bine că aceste zile și nopți vor rămâne fără seamăn printre zilele și nopțile pe care le-am trăit împreună. Știu că te ascultam până în zori fără să mă satur. Deseori mă credeam într-o poveste cu zâne, atât de mult mi se părea

fantastic filmul orelor eroice ale unei vieți prea pline acolo, dincolo de mări și munți, unde destinul te-a purtat. Inutil să îți spun că m-aș bucura dacă ai reveni pe aceste tărâmuri, pentru a retrăi alte zile și nopți. Dar cu cine? Poate cu umbra sufletelor noastre. “

Capitolul al XV-lea al cărții lui David Seidmann, intitulat ”**Calomniile împotriva lui Istrati**”, este memorabil prin atitudinea lui Horowitz față de cei care trunchiau adevărul doar pentru a-l desființa pe Panait Istrati.

”În ianuarie 1935, povestește el, s-a răspândit zvonul că Istrati devenise fascist-antisemit. Primul care m-a anunțat această veste a fost un coleg new-yorkez. Citise despre asta într-un jurnal european, al cărui nume îl uitase. Văzând că rămân impasibil, interlocutorul meu îmi zice:

”Ei, da, în zilele noastre te poți aștepta la orice.” Rămăsesem la fel de calm, ceea ce îl făcu pe colegul meu să creadă că eram de acord cu el. De fapt, povestea asta a ”metamorfozei reacționare” a lui Istrati mi se părea aberantă, ca și cum mi s-ar fi spus că mă înrudesc prin legături maritale cu A.C.Cuza. Am sfârșit prin a-i spune:

”În ziua în care voi afla că tu ai fost hirotonisit popă, atunci am să cred că Istrati a devenit fascist și antisemit.”

Neputând să admită că mă îndoiesc de cuvântul lui, îmi zise: ”La urma urmei, e normal să-i iei apărarea. Sunteți prieteni.”

”Aici ai perfectă dreptate. Și iată dovada: când voi fi convins că Istrati a devenit fascist-antisemit, tu vei fi primul pe care îl voi anunța că și eu am devenit.”

Peste câteva zile, Horowitz descoperă în jurnalul de stânga ”Morgen Freiheit” un articol în idiș care îl acuză pe Panait Istrati de antisemitism, aducând și dovada- colaborarea cu ”Crucea românismului”- că s-ar fi înscris în Garda de Fier. Același prieten îl întreabă ce părere mai are acum: *”Atât pot să-ți spun: dacă aflu că Istrati s-a alăturat Gărzii de Fier, mă duc în România și mă înscriu și eu.”*

Știa că Istrati era grav bolnav și îi era greu să scrie, dar îi cere lămuriri. Totuși, după o lună, primește de la prietenul său un pachet de jurnale. Pe unul dintre ele scrisese: *”Iată toate articolele mele. Citește și vezi.”* Am citit și am văzut, spune Horowitz, că Istrati era victima unei calomnii îngrozitoare.” După ce citește cele două scrisori dintre Istrati și Francis Jourdain, publicate în ”Le Monde” din 1 februarie 1935, își dă seama că jurnalul idiș ”Morgen Freiheit” le-a reprodus trunchiat. Cum ar fi putut să devină antisemit cel care nu avea nicio treabă cu

etnia cuiiva, ci cu ticăloșia lui de orișice rasă ar fi fost, cel care în 1927 îi scria prietenului său Josue Jehouda că există și evrei canalii, dar și evrei exploatați ca în orice nație:

”Sunt cei care împing la carul vieții, pentru a-l ajuta să se așeze pe drumul cel drept, și sunt și cei ce pun bețe în roțile acestui biet car”. Acești evrei, acești monștri sumbri, aliații tuturor monștrilor pământului, nu reușesc niciodată să ne convingă că omul nu este decât o brută. Și jur pe credința mea de prieten, care a cunoscut triumful generozității, și profit de această ocazie, pentru a striga către toate popoarele masacrate și mai ales către cel masacrat dintre toate, poporul evreu -certitudinea mea, certitudinea noastră este că Binele este superior Răului, că generozitatea va triumfa curând asupra vieții imposibile pe care ne-o creează brutele umane.”

Cu o lună înainte să moară, Panait Istrati publica articolul **”Cine propagă antisemitismul”** evocându-l pe bunul său prieten, Isaac Horowitz:

”...când în urmă cu câțiva ani, la Iași, l-am auzit în casa lui Mihail Sadoveanu, pe expatriatul Isaac Horowitz cântând ”Pe lângă boi”, în idiș, am plâns, deși eu nu plâng decât la cinema, unde merg o dată pe an. Am plâns pentru că prin vocea și prin ritmul acestui armonios ”Pe lângă boi”, în limbajul ”jidovesc”, am înțeles că pământul unde ne-am născut nu este un bun misterios și nefast: unii, ca Isaac Horowitz, îl iau cu ei, nu doar pe ”tălpile pantofilor”, cum spunea Mirabeau, ci în suflet, în inimă. Alții, ca boierii de la 1907, îl transformă în mormântul unei națiuni.”

Din punctul meu de vedere, brăileancă fiind, cunoscând spiritul și operele lui Mihail Sebastian și ale lui Panait Istrati pot să afirm că între cei doi scriitori și oameni ai cetății există o foarte mare asemănare. Îi caracterizează generozitatea, omenia, toleranța, iubirea pentru frumos, spiritul de dreptate și, totodată, îi apropie faptul că amândoi s-au aflat la întretăierea săgeților dintre evreii extremiști care i-au acuzat de trădare și antisemitism și românii verzi care i-au acuzat de trădare și filosemitism, ei fiind doar niște spirite libere și iubitoare de libertate.

PI s-a născut în luna August 1884 în Brăila sub numele Gherasim Istrati , copil din flori a unei spălătorese -Joița și a unui grec contrabandist Gheorgios Valsamis. Copilăria și-o petrece în satul mamei Baldovinești (locul unde tatăl meu a făcut muncă obligatorie în 1941).

Trăit în sărăcie, termină 4 clase primare în 6 ani și n-a avut nici-o șansă să reușească în viață.

De la vârsta fragedă de 13 ani schimbă meserii, locuri de lucru că băiat de prăvălie la un restaurant, mecanic, hamal în port, zugrav (de aici va veni numele lui literar Adrian Zagrafi), paznic, etc, până la vârsta de 20 ani.

În viața lui vă mai fi, fotograf la Nisa, tractorist în Elveția, etc.

Intre timp a citit mult și datorită unui prieten, refugiatul Mihail Kazanskis care-i cultivă gustul pentru lectură.

(Panait Istrati citea și iubea cartea dinainte de a-l cunoaște pe Mihail. L-a atras la el tocmai faptul că un vagabond plin de păduchi citea ”**Jack**” de Alphonse Daudet în original. „Așa l-am cunoscut pe Mihail Mihailovici Kazanski, scria Istrati în scrisoarea adresată lui Romain Rolland din 1919, refugiat rus, a cărui origine și trecut nu le-am aflat niciodată în întregime. Întâlnindu-l pe Mihail, încep nouă ani de viață eroică, de prietenie însoțită, de vagabondaj ca-n povești, prin România, Egipt, Grecia, Turcia și întreg bazinul mediteraneean. Minte enciclopedică și inimă de aur, ne-am adăpat tot timpul din cupa dragostei prietenești, pe care Providența ne-o umplea neîncetat.”

Panait Istrati a fost un autodidact.

În perioada copilăriei și a adolescenței s-a lovit de multe nedreptăți sociale care vor lăsa amprente în modul lui de a înțelege societatea.

Brăila înainte de WW1 a fost un oraș cosmopolit în care trăiau turci, greci, evrei și avea o elită bogată și una intelectuală.

Brăila a fost oraș ”porto franco” (nu se plăteau taxe) în care intrau și ieșeau mărfuri de toate felurile. Aici se stabilea prețul grânelor pe plan mondial.

Iata cum vede un calator strain, francezul Andre Bellessort (autor al volumului "La Roumanie Contemporaine" editata in 1904) activitatea bursiera la Braila la începutul acestui veac: 'Inainte de ora 6 dimineata, cafenelele sunt deschise (...) se ingramadesc (...) toti cumparatorii si vanzatorii de cereale, asteptand telegramele cu cursurile de bursa din strainatate. Nici unul nu seamana cu curiosii jucatori ai burselor din strainatate; ei nu fac zgomot; ei ies, reintra, isi comunica telegramele, vorbesc impreuna incet, inscriu cifre in carnetele lor (...) Destinatarii primind avizele de sosire a marfurilor, se grabesc spre gara de unde scot scrisorile de trasura ale transportului, rup plumburile de la vagoane, sondeaza sacii, si inarmati cu probele ridicate se grabesc spre strada Misitiilor, strada curtierilor de bursa, o mica strada paralela cu cheiul portului (...) Mai mult de 1500 vagoane asteapta in gara si sunt in cateva ore repartizate si dirijate pe cele cinci linii de garaj deservind magaziile marilor comisionari. Fiecare stie ce vrea, face ce trebuie si cum nimenea nu cauta sa-

si insele vecinul, totul se indeplineste in regula si fara complicaiii (...) Misitii oficiali, in numar de 41, sunt numiti de catre guvern, prin alegerea dintre personagiile de vaza; ei se instaleaza in mici birouri (...) cateva rafturi pe langa pereti, cu talere si strachini, unde comisionarii de cereale isi depun probele, aici graul nostru va trebui sa treaca examenul (...) Graul din Romania conteaza printre cele dintai din lume. Puterea sa nutritiva este bine recunoscuta de catre toti morarii; chiar in anii cand recolta din Ungaria este bogata, totusi morarii unguri cumpara grau din Romania, pentru a ridica valoarea fainei ce o produc (...) Marii comisionari, patrundand in aceste gherete, merg de la o strachina la alta, miroase, cerceteaza si cantaresc aceste grane (...) Ei fac ceea ce se cheama comparatia lor (...) si cand ei au gasit care le convine si preturile au fost tocmita, cumparatorul, vanzatorul si curtierul se duc la vagoane si se asigura ca marfa e conform cu proba. Cand se produce cate o contestatie asupra calitatii marfii, cumparatorul si curtierul numesc doi arbitri acreditati (...) Comisionarii pot dispune incercarile graului (...) Cei 2500 de carutasi ai Brailei abia ajung. Organizati in coloane si in echipe descarca vagoanele si duc sacii cu grau (...) Carutele s-au asezat inaintea gurilor calei vaporului, hamalii isi potrivesc fiecare sacul de 100 de kilograme (...) alearga in lungul unei scinduri (...) golesc cele 100 de kilograme in cala (...) Comisionarul este acolo pentru a supraveghea realizarea amestecului si jocul rapid al acestor navete a oamenilor (...) Se poate observa cati intermediari isi trec sacul cu grau de la gara pana la vapor: comisionar, exportator, magaziner, carutas, hamal".

Acum am ajuns vai de mama noastră!

Firea lui era nestatornică, dornică de ducă și mulți i-l considerau vagabond.

Din portul Constanța existau curse navale săptămânale pe traseul: Constantinopol, Pireu, Izmir (Smirna), Alexandria, Constanța, pe vasul Dacia. În Constanța ajungeau europeni cu Orient Expres pentru îmbarcare.

Panait Istrati găsește ocazia să se îmbarce pe acest vapor la data de 12.12.1906, cu sufletul însetat de necunoscut, și va ajunge pe țărmurile călduroase Mediteraniene, scăpând de vânturile și zăpada din România

(din Bărăgan).

Va începe o perioadă de peregrinări prin Egipt (Alexandria, Cairo), Beirut-Ghazir, Damasc, Mt. Athos.

Povestirile acestor peregrinări le-a scris în două cărți :

“Mediterana-Răsărit de soare” și “Mediterana-Apus de soare”

în 3.1934 la Nisa, având ca dedicație două persoane care l-au ajutat: Doctorul din Nisa, J.V.Gillard și Inginerul N.Malaxa (nume cunoscut în România).

Benny Ziffer a citit numai a doua carte, moștenire de la bunica lui, originară din Galați și n-a putut înțelege sufletul și cugetările pline de sens ale autorului.

Pe vapor se vă împrieteni cu Musa (Moritz Feldman din Focșani),evreu mai în vârstă decât el,zugrav, plecat la drum în căutarea fiicei Sara, care pornise în Alexandria pe un drum greșit.

Sufletul lui era însetat de necunoscut și soarbe noutățile văzute în locurile prin care a trecut,impresionat de soarta unor oameni simpli necăjiți (hamali, fochiști).

În povestirile lui știe să introducă cititorul în atmosfera locului, să-l captiveze,facad descrierile locului și ale situațiilor în așa fel încât cititorul să fie dependent de istorisire. În toate povestirile apar evrei cu calitățile și defectele lor.

Muncește în toate locurile pe unde trece și lupta pentru independența lui. Acest lucru era cauza veșnicilor schimbări.

La un moment dat ajunge la concluzia că nu se poate trece prin viață fără a face concesii,deoarece nevoia de a trăi este mai puternică decât orice morala de pe lume.

În aceste peregrinări se dovedește a fi un fin observator al celor văzute și ele îi produc bucurii și suferințe. În Damascul turcesc în vizită la o cafenea în care veneau intelectualii locului, nimeni nu știa de Hamlet, Shakespeare.

Vizita pe Mt.Athos unde ajunge să-și caute prietenul Mihail călugărit i-l scârbeșc perversitatiile locului.

Pierzându-și cei mai buni prieteni,Musa și Mihail ,el omul prieteniei adevărate suferă enorm și filozofând pe subiectul prieteniei afirmă:

-“fericiți sunt cei a căror inimă cunoaște pasiunea prieteniei,numai ea știe să ne facă singurătatea mai puțin ucigătoare și viață suportabilă”.

-“este greu să-ți duci viața fără o prietenie,fie ea cât de șubredă”.

În urma acestor pierderi se reîntoarce în țară,anul 1909.

Va rămâne în țară până la războaiele balcanice din 1913 și va fi activ în mișcarea socialistă.

Este activ în manifestările sângeroase legate de arestarea conducătorului dr.Stancof. Este arestat și condamnat.

În munca de conducere a partidului se împrietenește cu conducătorul socialist care-i propune să fie redactorul secund al ziarului săptămânal al partidului (muncă pe care o face fără plăcere numai 3 luni). Nu se împacă cu disciplina de partid care i se cerea (firea lui nu-i permitea) și nici cu "sloganele" pe care trebuia să le accepte. Dorea să introducă în ziar subiecte intelectuale. Este sfătuit să plece la Paris (1913).

La Paris face cunoștință cu cizmarul de lux Gh. Ionescu care-l susține financiar și îi sponsorizează activitatea literară. (în muzeul din Brăila sunt expuși bocancii purtați de PI făcuți de acest cizmar).

Revine în țară în 3 . 1914 și scrie articole dedicate prietenului comunist Ștefan Gheorghiu. Se vă căsătorii în 1916 cu văduva lui, evreica Janeta Maltus, activistă înflăcărată în mișcarea socialistă.

În acelaș an, 1916, ajunge în Elveția unde învață franceza după dicționare și lucrează pentru a se întreține (zugrav, tractorist, etc).

În 1919 este déjà bolnav de tuberculoză și este internat într-un sanatoriu.

Aici face cunoștință cu Ioshue Iehuda, viitorul coautor al romanului "Familia Perlmutter" și cel care-i face cunoștință cu Romain Rolland.

Se stabilește la Nice în 1920 unde scrie și se întreține că fotograf.

În 1921 are o încercare de sinucidere din care este salvat și o scrisoare neexpediata către RR găsită în buzunar ajunge la destinatar. I se recomandă de către RR să termine romanul "Kira Kiralina" și acesta se va publica în l. franceza în 30.5.1924. În 1934 el i-l va traduce în l. romana. În acelaș an va publica și "Unchiul Anghel" (Moș Anghel), iar în 1925 "Haiducii".

Romanul "Kira Kiralina" s-a bucurat de mult succes și este cea mai iubită lucrare a autorului. S-au realizat ecranizări după acest roman în Franța, Rusia, România (Dan Pita).

Povestea Kirei Kiralina est tulburătoare din mai multe puncte de vedere.

Este poveste unei familii exuberante în care exista multe vicii ale Orientului, povești imorale tratate de autor cu multă decentă pentru a ocoli cuvinte brutale. Este un document omenesc, o confesiune a autorului.

Locurile în care se desfășoară acțiunea sunt exotice: Brăila, Istanbul, Damasc.

Personajul Stavru (Dragomir) își justifică homoseksualitatea și se crede victimă, deoarece viața la împins să devină astfel. Kira, sora lui pe care o iubea, avea multe calități, iar înclinația ei spre prostituție este pusă pe seama sortii.

Eliberat din robia haremului, Stavros spune că nu trebuie să deznadazduesti niciodată, a putut cunoaște ființa omenească până-n adâncurile ei.

A rămas bun, ca să poată multzumi celui care a creiat Bunătatea așa de rară între bestii. Tot el spune: "Spuneți-mi cu ce am greșit dacă suntem așa cum suntem, așa ne-a lăsat d-zeu și ne trăim viața așa cum o simțim".

Poci fi o destrăbălată dar de suflet, deoarececi fără suflet ești un mort care împiedică lumea să trăiască (referire la tatăl Kirei care i-a terorizat).

Stavros a învățat să-și trăiască viața așa cum este, să nu fie un prefăcut.

Unica fraza de analiză literară scrisă de Benny Zipper în articolul lui despre romanul Kira Kiralina este că "homoul Stavros nu este ca cel intelectual și decadent a lui Oscar Wilde sau al Baronului Charles - Proust".

Doar asta-i K.K ?

Acad.Tudor Vianu spunea că sensul Kirei Kiralinei este că "societatea nu poate avea dreptate împotriva instinctului".

Ar mai fi de remarcat modul fascinant în care autorul pvesteste tablourile și le face să fie firești.

Romanul (culegerea de povești) "FAMILIA PERLMUTTER " a fost cel care m-a făcut să gândesc profund la destinul evreiesc de- a lungul timpurilor.

"În aprilie 1927, Istrati scrie un text scurt, destinat lui Josua Jehouda, cel cu care a scris împreună Familia Perlmutter). După câte știm, acest articol nu a fost până acum, suficient de reliefat.

Prin Jehouda, Istrati se adresează evreilor, tuturor evreilor, acelor evrei "cuvântători". Cum a repetat mereu, în scrierile sale, există evrei canalii și evrei exploatați.

"Sunt cei care împing la carul vieții, pentru a-l așeza pe drumul cel drept, și sunt cei ce pun bețe în roțile acestui biet car. "Acești evrei, acești monștri sumbri, aliații tuturor monștrilor pământului, nu reușesc niciodată să ne convingă că omul nu este decât o brută. Și jur pe credința mea de prieten, care a cunoscut triumful generozității, și profit de această ocazie, pentru a striga către toate popoarele masacrate și mai ales cel masacrat de toată lumea, poporul evreu- certitudinea mea, certitudinea noastră că Binele este superior Răului, că generozitatea va triumfa curând asupra vieții imposibile pe care ne-o creează brutele umane." Istrati nu este de acord cu acei evrei care, în fața nenorocirii ce îi copleșesc se refugiază în studiul cărților sfinte.

"Sunt evrei care nu vorbesc decât despre Avram, care vă plictisesc cu milenarul Avram, în clipa când bietul Moişele al zilelor noastre, Moişele al suferinței cotidiene urlă sufocat de caracatița avidă, de caracatița evreiască, de caracatița creștină, de caracatița internațională. O idioteție de necrezut! Nefericitul care strigă limpede: "Ajutor, mă jupoaie de viu!", se găsesc suflete caritabile care îi răspund: "Stai, am să-ți arăt adevărata față a lui Avram!"

La dracu cu erudiția! La dracu cu savanta voastră bunăvoință! La dracu cu acest iudaism ”de toată încrederea”!

Evreul trebuie să învețe în sfârșit să se apere!

”Trageți, evrei, spada lui Moise, spada lui David! Vorbiți puțin ca și ei, vorbiți clar ca și ei. Dar loviți tare, loviți puternic, loviți fără milă! La lovitura nedreaptă pe care o primiți, răspundeți cu o dublă lovitură, căci voi sunteți puternici prin tot oceanul de sânge pe care dușmanii umanității îl fac să țâșnească din viscerele voastre! Loviți cum doar omul generos poate să lovească, trebuie să lovească, are datoria să lovească, pentru că omului generos viața i-a dat Iubire, nicidecum monstrului Apocalipsei!

Evrei, intrați în cumplita bătălie, pe care viața generoasă o duce dintotdeauna cu moartea lentă și cereți destinului vostru una din două: Viață sau Moarte, dar nu o maladie nesfârșită! Evrei, nu faceți lumea mai bolnavă decât este! Voi sunteți primii supuși ai cumplitei boli care stăpânește umanitatea în drumul ei spre Viața generoasă și vouă vă revine pasionanta datorie de a înfige, fără menajamente, bisturiul salvator în gangrena ucigașă. Voi sunteți primii care aveți dreptul să loviți.

Lovește Iehuda, căci te știi generos, lovește cu toate mijloacele. Vărsați, evrei, toată iubirea voastră și toată ura voastră peste această viață de o sângeroasă indiferență.”

(David Seidmann, Existența evreiască în opera lui Panait Istrati)

Povestea acestei familii este povestea multor familii evreiești împrăștiate prin lume.

Articole cu expunere consistentă a subiectului cărții, au fost făcute de către autorii : **Maria Sava și Lucian Herscovici** și pot fi consultate în media digitală.

Romanul povestește soarta unei familii evreiești cu 4 copii fiecare din ei având povestea lui, drumul lui în viață.

Copilul cel mai mic al familiei Isac este la un moment dat tentat să primească argumentele evreului mistic Iusuf, pentru a primi promisiunea “vieții veșnice”.

Acest subiect al ”vieții veșnice” este tratat de PI și-n cartea “Mediterrana” când viața prietenului Mihail este spre sfârșite. În acel loc autorul vorbește

despre faptul că ” rugăciunea este de esență divină si este o necesitate pentru cel care se roagă sincer “.

Prin acest roman autorul și-a arătat simțămintele lui calde față de evreii pe care i-a cunoscut, în mijlocul cărora trăia și pe care i-a apreciat.

La rândul lor evreii au fost singurii care nu l-au părăsit în momentele grele în care a fost acuzat de ideologie comunistă, etc.

PI a avut mulți prieteni evrei care l-au ajutat în diferite momente din viață.

-Herman Binder, cârciumarul din Galați-Alexandria ,

-Isaac Horovitz care a locuit 7 luni în casa lui și care a scris cartea “Zile și nopți cu PI”,

-Jacob Rosenthal-redactorul ziarelor Dimineața și Adevărul,

-Ioshue Iehuda coautor al romanului ‘Familia Perlmutter’,

Despre “Prezență evreiască în creația lui PI” a scris o monografie Prof. David Zaidman (fostul profesor de franceză a lui Benny Ziffer la Univ. TA) , cartea fiind expusă în muzeul PI din Brăila.

David Seidmann- Existența evreiască în opera lui Panait Istrati. În limba română a apărut la Editura Hasefer, în traducerea Gabrielei Cocora.

Printre operele scriitorului necuprinse în ciclurile anilor 1922-1926 , care cuprind istoriile copilăriei, adolescenței și a vieții lui Adrian Zografi (scriitorul) se află romanul :

“CIULINII BĂRĂGANULUI”

Romanul începe cu povestea unei familii de oameni săraci dintr-un sat, Lateni, de lângă lacul Borcea. Familia se întreține din vânzarea peștelui pescuit, plimbând căruța lor cu pește de vânzare pe câmpiile Bărăganului lovit de vântul toamnei.

Bărăganul, pământul sterp al Munteniei, în care nu cresc decât ciulini , nu poate asigura mâncarea de zi cu zi a locuitorilor ei.

O descriere superbă a Bărăganului o avem în frazele lui PI”

“În Bărăgan de la un puț la altul, ai tot timpul să mori de sete. Nici de foame nu te apară. Dar dacă ești înarmat contra acestor două nevoi ale gurii și dacă vrei să te afli singur cu D-zeul tău, atunci du-te în Bărăgan, ținut hărăzit Munteniei ca românul să poată visa în voie”.

Matache copilul de 14 ani al unei familii sărace de pescari din Lateni, împreună cu prietenul lui” pleacă prin lume,” prin acest pustiu neprietenos de ciulini pentru a se face om.

Pe drum se luptă cu acești ciulini, mari și mici, până ajunge să-și întâlnească departe, în jud. Vlașca un frate care i-l ea la el să-l învețe a face căruțe spre vânzare.

Și-n satul fratelui situația țăranilor nu-i bună ceea ce îi fac pe țărani să se răscoale împotriva arendașului (moșierul ca mulți alții nu erau în sat). Vroiau pământ, dar de la cine să-l ea? Răscoala conduce la vărsări de sânge.

În acest timp la București se desfășura cu fast serbarea a 40 de ani a domniei Regelui Carol I (1866-1906) cu cheltuieli de milioane pentru Expoziția de la Filaret. Răscoala țăranilor din 1907 care a condus la mulți morți, crime neplatite, a avut, de ce nu și un vinovat: EVREII. Motivul răscoalei, lipsa pământului s-a combinat cu antisemitismul existent. În Moldova a pornit de la arendașul Fisher, dar în județele Baragului evreii n-aveau drept de proprietate. În acest caz s-a găsit un jidan vinovat ca instigator.

Autorul însă i-l apară la interogatoriu.

“Da, sunt jidan, dar nu instigator”

“Robia voastră, săteni, ea-i instigatorul”

Copilul din Lateni vă pleca prin lume cu ciulinii după el.

Romanul este închinat de autor țăranilor asasinați din satele: Stăniilești, Băilești, Hodivoaia.

PI a scris încă multe lucrări remarcabile care merită citite.

Dar mă opresc la evenimentul anului 1927 din viața lui PI. Vizita lui în Rusia.

PI este apropiat (îndoctrinat) de ideologia comunistă, de necesitatea dictaturii proletare, crezând în reușita revoluției rusești din 1917. Activează în cadrul Cominternului și este invitat în 1927 să participe la festivalul împlinirii a 10 ani de la reușita revoluției. Este onorat de a fi în tribuna oficială împreună cu prietenul lui, scriitorul grec Nicos Kazantzakis (autorul memorabilului “Zorba Grecul” și a romanului, “Hristos răstignit a doua oară”). Primește onorariu pentru a scrie articole despre minunile revoluției. Prietenii lui intelectualii francezi i-l apreciază. Colindând țara ajunge în Murmansk, vede miile de deținuți, ia cunoștință și de nedreptățile făcute unor evrei și începe să scrie și despre aceste lucruri neplăcute regimului.

Momentul trezirii definitive a lui Panait Istrati îl reprezintă întâlnirea lui cu Victor Serge în toamna anului 1927.

*Invitat în URSS cu ocazia sărbătoririi a zece ani de la victoria revoluției bolșevice, Istrati descoperă însă „rahatul impietrit al prezentului” sovietic, cum avea să scrie Maiakovski peste trei ani, în ultimul lui poem, înainte de a se sinucide. **Unul dintre cei care l-au influențat și stimulat pe***

Istrati sa se distanteze critic de regimul stalinist a fost Victor Serge. Legaturile dintre ei au fost atât de strânse încât în 1928, când Serge fusese arestat prima dată, Istrati a intervenit, și cu succes, la GPU pentru a fi eliberat. „Afacerea Rusakov“, cel mai socant capitol din „spovedania“ lui Istrati despre URSS, se refera la persecutarea familiei socrilor lui Serge.

Volumul al doilea, „Soviets 1929“, din trilogia „**Vers l'autre flamme**“, publicată de Panait Istrati după întoarcerea din URSS, îi aparține de fapt lui Serge. Există date după care, în februarie 1929, când Istrati a plecat din Uniunea Sovietică, în corsajul iubitei lui de atunci, care îl însoțise în voiaj, ar fi fost ascuns manuscrisul cărții lui Serge. Fapt este că în „Memoriile unui revoluționar“, lucrare apărută postum (ed. I, Editura Seuil, 1951), Victor Serge îl caracterizează pe Istrati drept „**un refractar innascut**“ și marturisește că „în parte“ a supraviețuit și „gratie lui“. (Mugur Popovici)

De citit și articolul :

<https://www.observatorcultural.ro/articol/miezul-nop%E1%B9%ADii-in-secol/>

Părăsește Rusia după aproximativ 1 an și 6 luni (1929) plecând cu Kazantzakis să facă propagandă comunistă în Grecia, de unde este izgonit.

Din acest moment încep atacurile împotriva lui din toate părțile, inclusiv foștii prieteni din țară și din Franța. Încearcă să se disculpe scriind „CONFESIUNEA UNUI ÎNVINS” dar spiritele în jurul lui nu se potolesc în întregime. Este tot timpul urmărit de Siguranță și se trimit rapoarte de urmărirea lui pas cu pas.

Aici vreau să adaug un punct de vedere personal, despre un eveniment nepunctat de criticii lui care i-l acuzau pentru vizita lui în Rusia.

În Septembrie 1924 (deci cu 3 ani înainte) a avut loc Răscoala de la Tatar-Bunar. Intervenția unui grup comunist din afara graniței Basarabiei care intenționau să ațâțând țărani români, să recucerasca Basarabia pierdută după WW1 în urma păcii din 1918.

Răscoala înăbușită de românii Basarabieni, procesul vinovaților (500) la Chișinău (1925). Răsculații primesc apărarea unor personalități precum : Romain Rolland, Albert Einstein, Thomas Mann, Bernard Shaw, etc. ???

PI, a fost și el printre cei care au semnat liste de protest și a avut o poziție anti-românească. Probabil că românii n-au uitat nici acest lucru.

Nu cunosc acest amănunt, nu știu de unde aveți informația. E un neadevăr. Sau poate o știre falsă răspândită de ruși. Ce să caute Einstein și Thomas Mann în compania lui R. Rolland, prieten cu Stalin și a lui Bernard Shaw agent al Kremlinului?

În Basarabia, Panait Istrati s-a întâlnit cu Ecaterina Arbore, fiica hatmanului Arbore și sora pictoriței Nina Arbore. Ecaterina Arbore a fost o altă "trezită" din visul utopic al comunismului. A fost condamnată la moarte de NKVD. Există documente în arhiva Basarabiei în care sunt descrise chinurile în care a murit. A fost torturată, i s-au smuls sânii acuzată fiind de troțkism.

În 1931 pleacă la Paris să se trateze de tuberculoză. Divorțează de Anna Munsch. În 1932 se retrage la Mănăstirea Neamț pentru a se îngriji și se căsătorește cu tânăra Margareta Izescu la 18.4.1932 care-l va acompania până la moartea lui pe 16.4.1935 la Sanatoriul Filaret.

După moartea scriitorului începe și-n România editarea sistematică a operelor sale (cu pasaje cenzurate în perioada comunistă), iar în Franța apar ediții speciale la edituri de renume.

Este cel mai citit scriitor român din lume.

Au fost mulți scriitori români care nu-l iubeau din invidie.

Da, aveți dreptate. Panait Istrati, "un golan și un vagabond" (în mintea lor), fără titluri academice, ajunsese să publice și să fie cunoscut în Franța și în întreaga lume. A fost, într-adevăr, un autodidact, dar a avut o cultură uriașă. Pe unde a umblat, nu i-au lipsit cărțile. Astfel că, pe 7 ianuarie 1935, cu câteva luni înainte să moară, Gaston Gallimard îi cere lui Panait Istrati să prefăteze "La Vache enragée" (Down and out in Paris and London) a lui Orwell.

A fost etichetat în fel și chip:

"Omul revoltat", "Un visător învins de comunism", "Scriitorul ignorat de critica literară", "Un scriitor boem și autodidact", "Un scriitor din Levant", "Deschizător de drum", "Vagabond de geniu".

A fost apreciat de mulți. Sadoveanu i-l considera frate și l-a revendicat ca scriitor român, deși PI și-a scris majoritatea operelor sale în franceză. Personajele lor au fost români. Desconsiderat de unii critici cu prejudecați (George Calinescu).

Cert este că PI vă rămâne un nume mare printre scriitorii din lumea întreagă și cel mai citit scriitor român.

Bibliografie:

1-Panait Istrati- Opere Alese- Ed.Minerva 1984

2-Panait Istrati- Chira Chiralina

-Codin

-Ciulinii Bărăganului

Ed.Astro 2016

3-Internet

CRONOLOGIA VIETII ȘI A OPEREI

1855 — 22 ianuarie (st. v) se naște Joița Istrate, în comuna Cazasu, plasa Vădeni, județul Brăila. Părinți: Stoica și Nedelea, țărani iobagi. Are doi frați și o soră: Anghely Antonica și Dumitru.

1884 — 10/22 august se naște, la Brăila, Gherasim Panait Istrati, al doilea copil neligitim al Joiței Istrate cu Gherasim Valsamis, originar din Faraclata, Kefalonia (Grecia), care se ocupa cu contrabanda de tutun.

1885 — Bolnav de tuberculoză, Gherasim Valsamis se înapoiază în patrie unde moare, la Atena. Joița Istrate nu se recăsătorește, își crește copilul, muncind ca spălătoreasă cu ziua, la Brăila. Panait își petrece copilăria la Baldovinești, la bunica Nedelea, în tovărășia unchilor Anghel și Dumitru.

1891 — Urmează cursul primar la școala nr. 11, din str. Griviței nr. 328 (astăzi, școala de cultură generală nr. 3 „Tudor Vladimirescu”), rămânând de două ori repetent în clasa întâi. Domicilii: șos. Ștefan cel Mare nr. 330 (1891-1895) și str. Comorofca nr. 205 (din anul 1896).

1897 — Nu continuă studiile. Intră la stăpân: băiat de alergătură la o băcănie, băiat de prăvălie la Kir Leonida și la plăcintarul Kir Nicola. Ucenic în Atelierele Docurilor (iulie 1898), pe rând, în secțiile mecanică, lăcătușerie, cazangerie. („Dat afară pentru furt, după doi ani, ceea ce fu cât pe-acți să omoare pe mama”); ucenic la Pescăriile Statului și într-o fabrică de frânghii... („În voia soartei. O sută de meserii, fără a prinde rădăcini în vreuna, spre disperarea mamei”). Prietenie cu enigmaticul Mihail Mihailovici Kazanski. Nouă ani de vagabondaj eroic, împreună... Pasiunea de-a citi, pentru a cunoaște și înțelege, care-l va domina toată viața.

1904 — Aprilie: pleacă la București, însoțit de Mihail. — Agenți la Biroul de plasare al lui Ghiță Cristescu, din str. Sfinților. Primul contact cu mișcarea

socialistă. („Tânăr prozelit”.) Mizerie crâncenă. Se angajează fecior în casă la un avocat, valet la hotelul „English” și servitor la un spital de boli venerice.

— Deosebire de vederi cu Mihail, care pleacă în Manciuria. În căutare de lucru... Descarcă în portul Giurgiu vagoane cu sare, dormind într-o baracă. Mizerie crâncenă. Revine la Brăila. Lucrător zugrav și prietenie cu pictorul-sobar Samoilă Petrov. („Fericit. Viață demnă. Mama, într-al nouălea cer”.)

— Mihail se înapoiază din Manciuria și amândoi revin în București.

1905 — 24 ianuarie: participă la marea manifestație de solidaritate cu Revoluția rusă și de protest împotriva arestării lui Maxim Gorki. Ciocnire de stradă între manifestanți și poliție. („Botezul meu revoluționar”.) Arestat și trimis la urmă”. Condamnat cu suspendare de pedeapsă la Brăila, pentru „răpire de minoră”. Încorporat militar: dispensat medical după o lună de cazarmă. Revine la București.

1906 — Debut publicistic: „Regina-Hotel”, în „România muncitoare”, seria II-a, anul II, nr. 38, 19-26 noiembrie.

— Portar de noapte, împreună cu Mihail, la hotelul „Regina” din Constanța. Prima plecare în Egipt (12 decembrie), îmbarcat clandestin pe vaporul „Împăratul Traian”.

— Reîntâlnire cu Mihail la Alexandria. Își descoperă un unchi dinspre tată, la Cairo, mare bogătaș. Respinge propunerea de a-și face „un rost” în viață prin abandonarea prietenului.

1907 — Vagabondaj cu peripeții în Egipt și Siria. Despărțire de Mihail în portul Pireu, care pleacă la Muntele Athos. Prima tentativă de-a ajunge în Franța, via Pireu-Marsilia. Îmbarcat clandestin, este prins și debarcat forțat la Neapole. O lună de mizerie neagră. Înapoiere la Alexandria. Zugrav, servitor și om-sandvici la Cairo. Tentativă neizbutită de-a pleca în India. Revenire la Iaffa, Beyruth, munții Liban și Damasc. Zugrav, actor-figurant. Aventuri tragic-comice, proiecte iluzorii de căsătorie.

1908 — în primăvară, revine în țară. Militant socialist la Brăila. Colaborează regulat la „România muncitoare”. Portar de noapte, împreună cu Mihail, la Hotelul Popescu de la Lacu-Sărat. Ultima plecare în Egipt, împreună cu Mihail (decembrie). Reîntoarcere în țară (primăvara lui 1909).

1909 — August: despărțire „pentru totdeauna” de Mihail, care pleacă la Odesa. Singur... Zugrav împreună cu Samoilă Petrov, la Brăila. Refuz de a se căsători. Revine la București. De la 20 septembrie, redactează în „România muncitoare” o pagină de comentarii săptămânale asupra vieții muncitorești din Brăila, semnată Istrian. Publică în ziarul „Dimineața” ancheta Lipitorile porturilor (9 reportaje). Participă la manifestația de protest împotriva interzicerii intrării în țară a lui Racovski, organizată de cercul „România

muncitoare” (19 octombrie). Arestat și încarcerat la Văcărești, împreună cu I.C. Frimu și alți fruntași socialiști. Pledează pentru muncitorii arestați: N. Fleva, Const. Miile, Radu D. Rosetti, N.D. Cocea și alții. Judecat și achitat (30-31 octombrie). Protestează alături de Ștefan Gheorghiu la întrunirea Sindicatului muncitorilor din porturi, împotriva noului regulament întocmit de căpitania portului Brăila (22 decembrie). Moare Anghel Istrati.

1910 — Secretar al Sindicatului muncitorilor din portul Brăila. Congresul Comisiei generale a sindicatelor și a Partidului Social-Democrat (2 ianuarie). Președinte: I.C. Frimu; secretar: Panait Istrati, „reprezentant al muncitorimii din porturi”. Conduce, împreună cu Ștefan Gheorghiu, greva celor peste 2 000 de muncitori brăileni împotriva „introducerii carnetelor de muncă” (10 februarie). Articol evocativ Ștefan Grigoriu, trimis de la Cairo și publicat în „România muncitoare” (7 aprilie). Conduce, împreună cu Ștefan Gheorghiu, marea grevă din portul Brăila, care eșuează (iunie). Încetarea activității de corespondent la ziarul „Dimineața”, în urma incidentului cu „Cazul diaconului de la Tulcea”. Răspunde la ancheta Pentru votul universal, în revista „Viitorul social”, alături de Const. Dobrogeanu-Gherea, Ovid Densusianu, Mihail Sadoveanu etc. Activitate publicistică susținută, în presa muncitorească.

— Schița Mântuitorul (Amintire de un Crăciun) apare în „România muncitoare”, (semnată: Istrati). Petrece în Egipt iernile anilor 1909 și 1910. („Plâng la vederea locurilor cutreierate împreună cu Mihail”.)

1911 — Publică schița Nostra Famiglia (Dintr-o scrisoare veche), în „Lumea nouă”, (semnată: Andrei Scutaru) — 3 noiembrie: se internează pentru câteva săptămâni la Sanatoriul de tuberculoși Filaret, din București. („Mă îngrozesc de încetineala cu care mor cei atinși de această boală și de lungă lor suferință”.)

1912 — Secretar al Cercului de editură socialistă. Publică în „Calendarul Muncii pe anul 1912”, schițele Calul lui Bălan și întâi Mai (la Cairo) (semnate, respectiv: P. Istrati și P. Brăileanu). Plecare în Egipt (ianuarie). Reîntâlnire cu Ștefan Gheorghiu la Alexandria, venit să-și îngrijească sănătatea. Peripeții dramatice, din lipsa banilor. Izbucnește războiul ruso-turc. Ștefan Gheorghiu părăsește Egiptul, întorcându-se în țară.

1913 — 24 februarie: apare „Tribuna transporturilor”, organul „Uniunii sindicale a muncitorilor de transport pe apă și uscat din România”, condusă de Ștefan Gheorghiu. Trimite din Egipt articole la „România muncitoare” (Însemnări de călătorie. Note din Egipt). Pleacă la Paris, pentru prima oară. Prietenie cu Gheorghe Ionescu, recomandat de Alecu Constantinescu. Patru luni de ședere în Orașul-Lumină. Publică Scrisori din Paris, în ziarul „România muncitoare”. Ștefan Gheorghiu este internat la Sanatoriul Filaret (decembrie).

1914 — 6 martie (st. v.): moartea lui Ștefan Gheorghiu. Părăsește Parisul (aprilie). Izbucnește primul război mondial. România neutră.

— Înființează la Brăila, o asociație a zugravilor. Ca să poată trăi, înjghebează o fermă de porci. Greutăți bănești.

1915 — Articol evocativ despre Ștefan Gheorghiu, în „Tribuna transporturilor”. Căsătorie cu Enta Șt. Gheorghiu, născută Malcos (15 iunie). „Menaj infernal și nu numai din cauza ei”. Locuiește pe str. Roșiori, nr. 430. Colaborare la „Lupta zilnică”.

1916 — Iminentă intrare a României în război. Hotărâre de-a pleca în Elveția. Lichidează ferma de porci, își scoate pașaport și obține vizele necesare. Părăsește țara prin punctul de frontieră Predeal, (30 martie, st. v.), îndreptându-se spre Elveția, via Dresda-Rorschach-Zilrich. Se stabilește la Leysin-Village (23 aprilie). Învăță limba franceză cu dicționarul. Internat în „Sanatorium populaire”. Zugrăvește vilele din sat și sanatoriu, câștigându-și cu dificultate existența.

1917 — Servitor, muncitor la terasamente, la uzina de muniții

1918 „Picard Pictet” din Geneva, lucrător-zugrav de-a lungul cantoanelor elvețiene, conductor de tractor pe arătură în cantonul Valais. Se luptă cu boala și mizeria, copleșit de datorii. I se acordă o mică pensie de Comitetul pentru ajutorarea românilor din străinătate. Numeroase demersuri scrise, la Legația României de la Berna, pentru a fi ajutat bănește și repatriat. Bolnav, internat de Crucea Roșie americană în Sanatoriul Sylvana-sur-Lausanne (sfârșitul anului 1918). Singurătate, derută.

1919 — Ianuarie: un coleg de sanatoriu (Josue Jehouda) îi recomandă opera lui Romain Rolland. Luni de lecturi pasionate, care-i restabilesc un echilibru pierdut. Trimite (20 august) lui Romain Rolland o scrisoare-confesiune, la hotelul din Interlaken; i se înapoiază cu mențiunea: „Plecat fără adresă”.

— 21 aprilie: moartea mamei sale. Totală prăbușire morală. Rezistă citind opera lui Rolland. (În aceeași lună, moare și mama scriitorului francez.) Angajat în administrația ziarului „La Feuille” din Geneva, publică trei articole, primele în limba franceză (iunie-octombrie). Prietenie cu compozitorul elvețian Arthur Parchet (cantonul Vaud).

1920 — Părăsește Elveția, cu direcția Paris (martie). Revedere cu Gheorghe Ionescu. Existență agitată. Alte nenorociri, decepții în prietenie. Pleacă la Nisa, unde se stabilește (noiembrie).

1921 — Fără lucru, mizerie crâncenă. Sănătatea și moralul proaste. Scrie confesiunea Ultime cuvinte... adresată dar netrimisă lui Romain Rolland (1 ianuarie).

— 3 ianuarie: Tentativă de sinucidere, în parcul „Albert”, din Nisa. („Sătul de cei douăzeci și cinci de ani de luptă cu viața, încerc să mă omor”). Internat în spitalul „Saint-Roch”. Scrisoarea din 1919 îi parvine lui Rolland prin „UHumanite”. Părăsește spitalul, vindecat. Prima scrisoare de la Romain Rolland: începutul corespondenței (15 martie). Fotograf ambulant pe Promenade des Anglais. Neavând autorizație, este prins, amendat și închis de câteva ori în „Maison celulaire” din Nisa. Primele „încercări” literare scrise direct în franțuzește, trimise lui Rolland: Une reconte și Pendant la traversee (26 martie și 6 aprilie). Răspuns favorabil. („Ai darul de-a scrie, în nu importă care limbă”) Apare în „Uhumanite-Dimanche” schița Nicolai Tziganou, cu greșeli care-l nemulțumesc (27 martie). Solicită lui Rolland ajutorul „unei mâini franceze, prietene, care să-i revadă manuscrisele”.

— Aprilie: Existență precară, nesigură, abrutizantă („Am fost readus la viață, dar nu la aceea pe care o voiam, ci tot la cea veche”) Dispare, afundându-se „în oceanul vieții”, cu aparatul de fotografiat, cutreierând, timp de opt luni, zeci de sate din Alpii Maritimi. Reviriment moral. Revine la Nisa (decembrie) și reia corespondența cu Rolland, câștigând zilnic cu fotografia ambulantă 60-80- 100 de franci. Enta Istrati divorțează (sentința tribunalului Prahova, secția a 3-a, din 10 mai).

1922 — Ianuarie: Rolland îi cere să-și scrie opera („N-aștept de la d-ta scrisori exaltate, ci opera”). Retras la Hautil-sur-Triel, lângă Paris și ajutat bănește de Gheorghe Ionescu, termină primul manuscris: 406 pagini, cuprinzând Oncle Anghel, Sotir, Kir Nicolas și Mikhail, trimis lui Rolland, (la 4 septembrie). „Am citit, toate prevederile sunt confirmate” (24 septembrie). Invitat la Villeneuve. „UHumantie” îi publică articolul Pour Christian Rakovski. Prima vizită la Villeneuve: întâlnire cu Romain Rolland, la Villa Olga (25 octombrie). Înapoiere la Paris, „în 15 zile am trăit cât în 15 ani” (7 noiembrie). Scrie Stavro și Kyra Kyralina, expediindu-le la Villeneuve (11 decembrie). „Nu pot să mai aștept, după ce am devorat Kyra Kyralina, la miezul nopții (...) e formidabilă!” (Romain Rolland, 23 decembrie).

1923 — Scrie Codine și Acceptation. Plecare la Nisa, cu Gheorghe Ionescu. Cunoaște în tren și se îndrăgostește de Anna Munsch, o croitoreasă alsaciană. Menaj agitat, din lipsă de bani. Fotograf ambulant în Normandie (Bagnoles de VOrne, Mont Saint-Michel, Parame).

— 15 august: revista „Europe” publică Kyra Kyralina, prefațată de Romain Rolland (Un Gorki balcanic). „Debutul” îl surprinde la Saint-Malo, doar cu câțiva franci în buzunar... — încasează primele drepturi de „autor francez”. Reîntoarcere la Paris (septembrie). Zugrav la liceul „Saint-Louis” (10 ore zilnic, pe-o scară de opt metri, pentru 32,50 franci). Sănătate precară. Scrie Moartea lui Moș Anghel (octombrie). Semnează primul contract cu Editura „Rieder” (decembrie).

1924 — Ianuarie-martie: din nou fotograf ambulant (muncește 16 ore pe zi). Scrie Cosma. Extrase din *Oncle Anghel* în

„Europe” (15 februarie). Apare Kyra Kyralina, în volum (30 mai), la editura „Rieder”, colecția „Prozatori francezi contemporani” („Succes fără precedent”). Codine publicat în „Revue europeene”. Prietenie și corespondență cu scriitorul suedez Ernst Bendz. Căsătorie cu Anna Munsch (8 iulie), la primăria arondismentului 8 din Paris (Martor: poetul Pierre-Jean Jouve). Se stabilește temporar la Masevaux (Alsacia).

— Prietenie cu Jacob Rosenthal. Începe colaborarea la „Adevărul literar și artistic”, cu povestirea *Pescuitorul de bureți* (scrisă direct în românește). Apare Chira Chiralina (În limba română), în editura „Adevărul”. Articol în *UHumanite*: Pour ceux de Hambourg. Panait Istrati temoigne en homme de coeur. Scrie evocarea Samoilă Petrov (Masevaux), publicată în „Adevărul literar”. Activitate publicistică în presa din România. („Adevărul literar” și „Omul liber”), răspunde atacurilor lui Nicolae Iorga și Al. Cazaban. *Oncle Anghel*, în librării (octombrie). Primele neînțelegeri cu Anna Munsch. Șederi cu întreruperi, la Paris și Nisa. Prietenie cu Jean-Richard Bloch, Leon Bazalgette, Joseph Kessel, Frédéric Lefèvre, Jacques Robertfrance și Frans Masereel. *Sotir*, apare în „Adevărul literar și artistic” (5-19 octombrie).

1925 — Articol Sur Anatole France, în „Clarte” (1 februarie). I se atribuie Le Prix sans nom, înființat de Henry Poulaille, pentru Kyra Kyralina și *Oncle Anghel*. Dificultățile materiale sunt în regres. Armonie conjugală; revine la Masevaux. Corespondență cu Georg Brandes (25 martie 1925-3 septembrie 1926). *Spilca, le moine* publicat în „Europe” (15 aprilie). Înființează cu J. Rosenthal, editura „Renașterea”, (10 martie), unde tipărește volumele *Trecut și viitor* și *Moș Anghel* (tradus de autor). *Presentation des Haidoucs*, în librării (iulie). Revine în patrie, însoțit de Anna Munsch (septembrie). Itinerar: București, Hunedoara, Brăila (pelerinaj la mormântul mamei) și reîntâlnire cu Moș Dumitru, la Baldovinești. La Iași, înfrățire cu scriitorii Mihail Sadoveanu, Demostene Botez, dr. I. Mironescu și George Topârceanu. Hărțuit de autorități, i se interzice orice contact cu organizațiile muncitorești, supraveghindu-i-se deplasările. Atacat violent în presa reacționară, răspunde prin „Facla”. Întâlnire cu scriitorii Gala Galaction, Mihail Sadoveanu și D.D. Pătrășcanu, la Snagov. Părăsește România (octombrie), direcția Masevaux (Alsacia), Paris și Nisa. Denunță atrocitățile reacțiunii române, în ziarele „Paris-Soir” și „Le Quotidien”, precum și la un miting organizat de Liga Drepturilor Omului. Furibunde contraatacuri ale presei reacționare din țară, care-l acuză de comunism și defăimarea țării. Din nou neînțelegeri casnice cu Anna Munsch. Paginile autobiografice *Musa* apar în „Viața românească” (noiembrie-decembrie). Scrisoare de adeziune la mitingul contra teroarei albe în Balcani (Salle des Societes Savantes), publicată ca „prefață” în broșura *Au pays du dernier des Hohenzollern*.

1926 — Ianuarie: scrie Domnița din Snagov, la Nisa. Corespondența cu scriitorul Vicente Blasco Ibanez, care scrie prefața la Kyra Kyralina (În spaniolă). 29 ianuarie: Romain Rolland împlinește 60 de ani. Colaborează la volumul „Liber amicorum Romain Rolland”, cu evocarea Les trois phases de mon Romain Rolland. Dăruiește lui Romain Rolland manuscrisul Kyra Kyralina (februarie). Membru în Comitetul pentru apărarea victimelor teroarei albe în Balcani. Apare broșura demascatoare: Valea Plângerii. Au pays du dernier des Hohenzollern. Întâlnire la Nisa cu scriitorul româno-american Conrad Bercovici. („Un uriaș evreu din Brăila, a cărui viață se aseamănă cu a mea”.) „La Nouvelle Revue Française” publică Une nuit dans le marais (1 martie). Invitat de Josue Jehouda, la Geneva, ține conferința despre rolul artelor și artiștilor, în sala „Athenee” (22 aprilie). Cunoaște și se îndrăgostește de Marie-Louise Boud-Bovy (Bilili). Zile agitate cu Anna Munsch, pe care o părăsește, retrăgându-se în subsolul lui Ionescu. („Viață de schimnic. Voi încerca să-l omor pe Cosma, ca să-l salvez pe scriitor.”) Se stabilește la Meuton, vila „Aux Sapins”. Scrie evocarea Ștefan al nostru. — Mai-iulie: Codine și Domnitza de Snagov, în librării. Scrie Nerrantsoula (iunie-august). Intenție (nerealizată) de a pleca la Londra, spre a-l întâlni pe Gandhi. Revine la Geneva, cu Gheorghe Ionescu. Reîntâlnire cu Bilili. („Eu sunt Cosma... Nu renunț nici la Ana, nici la Bilili, mai degrabă la viață”.) Scurte șederi la Menton și Nisa. Internat în sanatoriul Montana-sur-Sierre, cu diagnosticul „cavernă pulmonară redeschisă” (sfârșitul lui octombrie). Reîntâlnire cu compozitorul Arthur Parquet.

— Decembrie: Rabindranath Tagore vizitează Bucureștiul; declară într-un interviu: „Panait Istrati (...) acest frate al dumneavoastră are multă vigoare în scris”... — Miting antifascist „Ultalie aux fers”, la sala „Manege de Pantheon”, unde ia cuvântul alături de Henri Torres, Andre Breton, Marcel Fournier etc.

1927 — începutul lui ianuarie: părăsește Montana-sur-Sierre. Scrie Bakir și Immortalite, la Menton (vila „Aux Sapins”). Fragmente din Nerrantsoula, în revista „Europe” (15 februarie-15 aprilie). Participă la „Banchetul literar”, organizat de „Club du Faubourg” pe tema Les étrangers à Paris.

— 18-25 iunie: invitat la Bruxelles, la congresul P.E.N.-club. Întâlnire cu Emile Vandervelde. Termină Mikhail, la Les Houches (Haute-Savoie). Moare Georg Brandes (1842- 1927).

— 28 iulie: vizitează Olanda, primă întâlnire cu scriitorul A.M. de Jong. (Începutul unei mari prietenii.) Publică articolul Choses hollandaises et d'autres? în „La Wallonie” (23 august). Isaac, le tresseur de fii de fer, apare în „Revue européenne”. La Familie Perlmutter, în librării (scrisă în colaborare cu Josue Jehouda). Închiriază un apartament la Meudon-Val-Fleury (Seine et Oise) și începe să scrie Les Chardons du Bărăgan (septembrie). Derivă. Prezidează și ia cuvântul la mitingul împotriva

executării lui Sacco și Vanzetti (octombrie, Salle Wagram). Dezgust pentru viața din Occident. Mikhail și Nerrantsoula, în librării. Interviuul lui Frederic Lefevre: Une heure avec Panait Istrati, în „Les Nouvelles Litteraires” (1 octombrie). Răspunde anchetei lui Fernand Divoire: Les Miracles de la volonte, apărută în colecția „Cahiers contemporains”. Vicepreședinte al asociației „Les Amis de V.U.R.S.S.”, în Franța. — Invitat de VOKS la serbările celei de a X-a aniversări a Revoluției din Octombrie, părăsește Parisul (15 octombrie), împreună cu Christian Rakovski, ambasadorul U.R.S.S. la Paris (Via Berlin-Riga-Moscova). Din legăție fac parte: Francis Jourdain și Leon Moussinac. Găzduit la Hotel „Passage”, din Moscova. Note de călătorie De Paris i Moscou, publicate în „L’Humanité”. („Am văzut sărbătorirea celei de-a X-a aniversări și am plâns de bucurie. Am plâns pur și simplu.”) Întâlnire cu scriitorul grec Nikos Kazantzakis, care devine o altă mare prietenie și tovarăș de drum prin U.R.S.S. Chira Chiralina, ecranizată de studiourile „Vufku”, din Crimeea. Participă, împreună cu alți 19 delegați, la excursia Moscova, Ucraina, Georgia, Marea Neagră și retur. Conferința Asociației internaționale a scriitorilor revoluționari și proletari. Ales membru în comitetul Asociației, alături de Paul Vaillant-Couturier, Henri Barbusse, J. R. Becher, A. Lunacearskî ș.a. Se hotărăște editarea unei reviste lunare, cu traduceri din literatura proletariană de pretutindeni (Moscova, noiembrie). Prefață la cartea lui Kolossov: Peuple ecoute!. Apare în „Cahiers du Sud”, povestirea Bakir.

— 22 decembrie: Călătorie în Grecia, împreună cu Nikos Kazantzakis. (Îmbarcați la Odesa, pe vasul „Cicerin”.) Sosire la Atena (30 decembrie). Locuiește la sora lui Kazantzakis (str. Hermes, 59).

1928 — Articole omagiale în presa ateniană (ianuarie). Intenție de-a vizita Kefalonia, spre a se documenta asupra originii tatălui său. Vizitează spitalul de tuberculoși „Sotiria” și închisoarea „Singros”, unde vorbește deținuților comuniști.

— Conferință la Teatrul „Alhambra” (11 ianuarie) despre cele văzute în U.R.S.S. Grandioasă manifestație de stradă (piața Omonia). Se cântă „Internaționala”. Atacuri furibunde în presa greacă guvernamentală și remaniere în guvern. Acțiune juridică împotriva lui Panait Istrati, N. Kazantzakis și D. Glinos, acuzați de „discordie socială și propagandă comunistă”. Nu i se reînnoiește permisul de ședere în Grecia. Termină la Kifisia Les Chardons du Bărăgan. Părăsește Grecia, împreună cu Bilili (23 februarie), reîntorcându-se în U.R.S.S. Criză de sciatică. Mes departs în librării.

— 6-22 martie: Odesa-Ialta (bolnav) — Kiev (reîntâlnire cu Kazantzakis) — Moscova (aprilie). Panait Istrati est des notres, articol de H. Barbusse în „L’Humanite” (18 mai). Întâlnire cu Maxim Gorki (28 mai). Locuiește la Bekovo, lângă Moscova. Les Chardons du Bărăgan în librării (iunie). Visite i

Gorki, în „Les Nouvelles Litteraires”, Notes et reportages d'un vagabond du monde, în revista „Monde” (iunie-iulie).

— 21 iulie: „gigantica călătorie” de-a lungul U.R.S.S. Împreună cu Bilili, N. Kazantzakis și Eleni Samios (Oceanul înghețat de Nord, Murmansk-Republica Moldovenească — pe Volga — Nijni Novgorod — Kazan — Samara — Saratov — Astrahan — Tiflis — Erevan — Baku Batum — Suhumi — Novi Afon — Soci — Moscova). („Înghiț toate drepturile de autor și mă îndatorez groaznic, cu aproape mii de ruble pe lună. Din fericire, cărțile mele se vând ca pâinea caldă”) Bolnav la Moscova (30 decembrie). Trimite două scrisori lui Gherson (precizări de atitudine).

1929 — Ianuarie: pregătiri de plecare din U.R.S.S. Sosire la Paris (15 februarie). Interviuri: Une heure avec Panait Istrati. Retour de Russie, în „Les Nouvelles Litteraires” (23 februarie); Panait Istrati nous parle de l'U.R.S.S. Son opinion sur la litterature proletarienne, în „Monde” (2 martie). Călătorie la Amsterdam și Haga (13-19 martie). Reîntâlnire cu A.M. de Jong. Internat în sanatoriul „Curhaus Victoria”, din Montana-sur-Sierre (mai). Moare scriitorul și prietenul său Leon Bazalgette. Ultima întâlnire cu Romain Rolland, la Villeneuve (iunie). Începe la Colmar un nou ciclu al operei: Les Chercheurs de Foi. Dans les Doeks de Brăila (manuscris neterminat). Articol evocativ despre Leon Bazalgette: Sur la memoire de nos amis qui meurent, în „Europe” (15 iunie).

— Iulie, la Paris, 96 Avenue des Ternes, termină Vers l'autre flamme și-l anunță pe Romain Rolland: „Trei volume — primul, de mine; al doilea, de Victor Serge; al treilea, de Boris Suvarin. Provizoriu, toate trei apar sub numele meu” (20 august). Revine în țară, întovărășit de Bilili, pentru ancheta masacrelor minerilor greviști de la Lupeni. Împreună cu Romulus Cioflec, prezenți în Valea Jiului, printre văduvele și orfanii minerilor greviști asasinați (septembrie). Vizită la Țebea (mormântul lui Avram Iancu). Publică opt reportaje, („Lupta”, 24 septembrie — 2 octombrie), despre soarta tragică a minerilor din Valea Jiului, demascând politica criminală a guvernului Maniu și pe autorii masacrelor de la Lupeni. („De ce nu suntem pe vremea haiducilor, să adun în codru o sută de voinici și să cad apoi peste bestiile asatine, răzbunând pe cei care cred că dreptatea a murit pe-acest pământ”) Demers pe lângă Rolland pentru „o petiție a scriitorilor occidentali”, în favoarea eliberării lui M. Gh. Bujor de la Doftana. Atacat violent în presa guvernamentală și reacționară românească, denunțat ca „agent al Moscovei”. Revedere cu Moș Dumitru, la Baldovinești și prietenii din Brăila. Înapoiere la Paris (12 octombrie). Bilili rămâne la Viena. Apare L'Affaire Roussakov, în „La Nouvelle Revue Frangaise” (1 octombrie). Răspuns la ancheta Zola et la nouvelle generation, în revista „Monde” (9 noiembrie). Se instalează cu Bilili, la Viena (noiembrie); proiecte de continuare a operei. Vers l'autre flamme, în librării, editat de „Rieder”.

1930 — Scrie, la Viena, *Entre l'amitie et un bureau de tabac* (ianuarie). (Întâlnire cu Andreas Latzko, la Salzburg). Călătorie în Egipt, însoțit de Bilili și A.M. de Jong (1 februarie). Autoritățile îi refuză debarcarea (4 februarie). Refulat în Italia, încarcerat la Triest (11 februarie) și eliberat de consulul francez, trece frontiera în Elveția, înapoiindu-se la Paris. Publică *Confiance*, în „Europe” (15 februarie) și *Pour avoir aime la terre*, în „Les Nouvelles Litteraires” (20 februarie). Prefață la cartea lui Victor Serge: *Les Hommes dans la prison* (martie). Întreruperea corespondenței cu Romain Rolland (15 martie). Aprilie: hotărâre de-a se stabili definitiv în România, la Brăila-Baldovinești („Pentru mine Occidentul e mort. Vreau să fac gospodărie țărăneasă, aici”). În librării: *Le Pecheur d'eponges*, iar Haiducii în traducere românească. Scrie *Tsatsa Minnka*, la Câmpulung-Muscel, continuată apoi la Muid-sur-Nyon, (iunie). „Scrisoare de adio” de la Bilili (29 septembrie), care se căsătorește cu dr. Heinz Hauser. („Acesta este deznodământul tragic”) își pierde rațiunea. Derivă. Revine la Brăila. Placheta *Pour avoir aime la terre*, în librării.

2932 — Fragmente din *Tsatsa Minnka*, în „Europe” (15 ianuarie — 15 martie). Festival literar la Iași, la cinematograful „Trianon” (vorbește Despre prietenie). Manifestații huliganice în stradă. Divorțează de Anna Munsch. Voiaj la Paris (15 iunie), împreună cu Margareta Izescu, originară din Brăila, cunoscută cu un an în urmă. Sejur la Menton. („A 10-a mea reîntoarcere pe Coasta de Aur, pe care o iubesc atât. Cred că steaua mea încă n-a apus cu totul”) în librării: *Tsatsa Minnka*, în ediție obișnuită și de lux; la București: *Țața Minca*, în traducerea autorului. Bolnav la Brăila, „cu rănille plămânilor din nou deschise” (septembrie). Scrie *La Maison Thiiringer*. Expoziție Lancelot Ney, la „Galerie d'Art contemporaine”, Paris. (Printre portretele expuse: Panait Istrati și Henri Barbusse.) „Ceai literar” în folosul săracilor din Brăila. Colaborează la ziarele locale „Ancheta” și „Curierul”.

1932 — Turneu cu conferința *Les Arts et L'Humanité d'aujourd'hui*, organizat de „Deutsche Kulturbund”. (3-17 februarie: Viena, Miinchen, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Heidelberg și Colonia.) Reîntâlnire cu scriitorul A.M. de Jong (Olanda). Căsătorie cu Margareta Izescu (18 aprilie).

— *Les Arts et THumanite d'aujourd'hui*, publicată în „Europe” (15 iulie) și „Europaische Revue” (Berlin, mai). Internat la Sanatoriul Filaret (iunie). Scrie *Le Bureau de Placement*.

— Iulie: se retrage, bolnav, la mănăstirea Neamț (până în februarie 1933). Scrie Preface i *Adrien Zograffi ou les aveux d'un ecrivain de notre temps*, precum și proiectul de scenariu pentru filmul *Les Haidoucs ou Domnitza de Snagov*. Epopee populaire moderne (la solicitarea actriței Andree Ducret). Răspunde la ancheta revistei „Bravo”, despre *Climat de la France* (octombrie), alături de A. Huxley, Andre Therive, Salvador de Madariaga, Leo Ferrero etc. *La Maison Thiiringer*, în „Revue de Paris” (15 octombrie —

1 decembrie). Evocare postumă: Mon bon Robertfrance, în „Europe”. („Lui îi datoresc pâinea pe care o mănânc. Jacques Robertfrance a corectat franceza celor mai multe cărți ale mele”.)

— 5 decembrie: reînnoadă corespondența cu Nikos Kazantzakis. („Dacă mai ești supărat, iartă. Și dă-mi un semn de viață”.) Scrisoare către editura „Rieder”: „Trei cărți sunt gata în cap și nu-mi dau pace: în lumea Mediteranei (vol. 3). În derivă (vol. 4) și Mama (vol. 5) „roman pe jumătate țărănesc, pe jumătate orașenesc, despre viața unei biete mame” (22 decembrie).

1933 — Martie: se instalează în București (str. Popa Savu, nr. 33). Recidivă t.b.c. Internare în Sanatoriul Filaret. Articolele Temoignage sur la Liberte: L'Homme qui n'adhere! rien și Temoignage sur la foi: Lettre ouverte! Francois Mauriac în „Les Nouvelles Litteraires”, (8 și 22

aprilie). Atacat de o bandă de huligani, în librăria „Alcalay”, cu prilejul „Săptămânii cărții” (27 mai).

— 15 iulie: la Paris, interviu apărut în „Le Rempart”. Conferință la Amsterdam, despre Victor Serge, apoi reîntâlnire cu A.M. de Jong, la Bilthoven. Vorbește la radio Hilversum. Revine la Paris, apoi la Saint-Prix și Nisa. Articolele: Adherer ou ne pas adherer și Lettre i Romain Rolland, în „Les Nouvelles Litteraires” (29 iulie și 26 august). Participă la mitingul de la sala „Wagram”, în favoarea lui Victor Serge (3 octombrie). Sejur pe Coasta de Azur (îngrijirea sănătății). Răspunde la ancheta revistei pariziene „Le Rempart”, pe tema Dans votre oeuvre, quel personnage preferezvous? (23 octombrie). În librării: La Maison Thuringer și Le Bureau de Placement.

1934 — Nisa: scrie Mediterranee (Coucher du soleil). Membru în „Societe des Gens de Lettres de France” (19 februarie). Răspunde la ancheta revistei „Presence”, din Lausanne-Geneve, despre Europa de azi, alături de G. B. Shaw, Albert Thibaudet, Jean Cassou, H. Keyserling (26 martie). Scrie Notre mort laïque, pe marginea articolului lui Jean-Richard Bloch, apărut în „Europe”. (Manuscris publicat postum.) Sfârșitul lui martie: părăsește Nisa, reîntorcându-se la București. („Am venit aici în octombrie, culcat, plec în picioare. O datorez, în mare parte, minunatei Coaste de Azur!”). Articolul Pelerin du coeur, de Joseph Kessel, în „Le Matin” (2 aprilie).

— 10 august: împlinește 50 de ani. Interviul în ziarul „Rampa” („Am trei aniversări, nu una: împlinesc cincizeci de ani, e drept, dar sunt și zece ani de la apariția Chirei Chiralina, care înseamnă debutul meu. Deci sunt, totuși, un scriitor tânăr. Al treilea jubileu e mai puțin agreabil: aniversez trei ani de boală în pat, o boală care a sfârșit prin a-mi ucide inima”...) Apare Chira Chiralina, în versiunea românească a autorului. Publică în revista „Marianne” evocarea *II y a onze ans i Saint-Malo*. Solicită sprijinul lui Romain Rolland pentru salvarea vieții antifascistului Igitto Nucitelli. Apar în

românește: Casa Thuringer și Biroul de plasare (În versiunea autorului), iar la Paris — Mediteranee. (Lever du soleil.) Colaborează la ziare și reviste românești („Curentul”, „Tribuna”, „Familia”, „Viața românească”). Pagini de carnet intim, publicate în ziarul „Credința” (24 decembrie): „Niciodată nu am fost așa de singur, așa de părăsit. Și doar atât am crezut în iubirea omului pentru om”. Colaborează la revista „Cruciada românismului”. Dăruiește lui Romain Rolland manuscrisul ultimei sale cărți: Mediteranee. (Coucher du soleil) (29 decembrie).

1935 — Campania calomnioasă dezlănțuită de Henri Barbusse atinge paroxismul: acuzat de conversiune la fascism și antisemitism, „agent” al Siguranței etc. Acuzații similare sunt reluate și în presa din țară. Ripostează documentat și vehement, demonstrându-și public non-aderarea și netemeinicia acuzațiilor. Se hotărăște a-l da în judecată pe Barbusse, pentru calomnie.

— Povestirea Le Lac-Sale apare în „La Nouvelle Revue Française” (1 februarie). Opere ale sale figurează în „Expoziția operelor scriitorilor străini de limbă franceză”, organizată la librăria Stock din Paris, de „Asociația internațională a scriitorilor de limbă franceză” (21 februarie). Ultima scrisoare trimisă lui Romain Rolland. (21 martie). Cade grav bolnav.

— 16 aprilie: moare Panait Istrati. Este îngropat la cimitirul Bellu, fără serviciu religios. Constituirea „Asociației Prietenii lui Panait Istrati”, la București, (17 mai) și „Pro memoria”, la Brăila (august). Rămășițele pământești ale Joiței Istrate sunt aduse de la Brăila la cimitirul Bellu, mamă și fiu regăsindu-se în eternitate. Placă comemorativă pe casa din str. Paleologu nr. 3, (11 august). Apare, la Paris, cartea lui George Orwell: La Vlache enragee, prefațată de Panait Istrati. („De dincolo de mormânt, Panait Istrati ne trimite testamentul său literar, sub forma unei prefețe”...) Moare Henry Barbusse (1875-1935).

— Postmortem, în librării: Mediteranee. (Coucher du soleil) la Paris și Codin, în limba română (la București).

Se pare că nici după moarte n-a avut liniște, mormântul de la Cimitirul Bellu fiindu-i devalizat.

<https://adevarul.ro/stiri-locale/braila/monumentul-funerar-al-lui-panait-istrati-a-fost-1617315.html>

Concluzie: Lăudabilă inițiativa domniei voastre! Panait Istrati a fost și rămâne un subiect greu de abordat. Eu strâng material de vreo 15 ani să scriu o monografie și tot mai descopăr lucruri noi, inedite. Sper să găsesc răgazul necesar. Ce ar trebui să afle un cititor despre Panait Istrati? Că deși

a avut o fire de vagabond, a umblat prin toată lumea și n-a deținut niciun fel de diplome de studii, a avut o cultură solidă. A citit biblioteci întregi. Cum să publici în limba franceză și să fii asimilat de o stfel de cultură doar că te-a recomandat Romain Rolland. A fost una din rarele situații în care opera se suprapune peste caracterul artistului. Adică n-a spus una și a făcut altceva. N-a fost lacheul niciunui regim. S-a bătut și s-a pus în slujba celor obijduiți toată viața. A fost lovit din toate părțile, dar n-a lăsat steagul jos. A fost un Zeu al Prieteniei. Ca o glumă: A fost însurat cu trei evreice deștepte. S-ar fi măritat ele cu un coate goale de greco-român dacă n-ar fi avut calități umane și intelectuale deosebite?

MARIA SAVA